

A series of yellow rectangular bars of varying lengths, arranged in a curved, semi-circular pattern on the left side of the slide.

Alina Staicu, Octavian Simon, Iulian Duma

**Jaunimo psihinēs gerovēs
išsaugojimas karo migracijos krizėje.
Kaip menas gali padėti**

Vadovas tėvams ir pedagogams

Įvadas

Rumunijos vyriausybės 2024 m. birželio mėnesio duomenimis, nuo 2022 m. vasario 24 d. iki 2024 m. birželio 30 d. Rumunijos švietimo sistemoje dalyvavo 47 519 vaikų:

- Ikimokyklinis ugdymas: 12.371 užregistruoti kaip dalyviai, 5.874 – kaip mokiniai. Iš viso 18.245 vaikai.
- Pradinis ugdymas: 9.074 užsiregistruoti kaip dalyviai, 2.702 – kaip mokiniai. Iš viso 11.776 vaikai.
- Vidurinis ugdymas: 11.254 užregistruoti kaip dalyviai, 6.244 – kaip mokiniai. Iš viso 17.498 vaikai.

55,48% užsiregistravę dalyviai – tai migrantų vaikai, kurie nori integruotis į Rumunijos visuomenę.

Atliktas tyrimas atskleidė poreikius ir problemas švietimo sistemoje, susijusias su bendra ir psichine migrantų paauglių gerove. Specialistai, dirbantys su paaugliais migrantais, pabrėžė reikšmę bendravimo ir integracijos veiklų, kurios gali prisidėti prie psichinės gerovės ir prisidėti prie migracijos, pokyčių ir neužtikrintumo sukeltų problemų sprendimo. Kalbos lygis buvo paminėtas kaip pagrindinė sąlyga norint įstoti į mokyklą. Užsienio kalbos mokymasis užtrunka ilgai, o izoliacija kelia realų pavojų paauglio gerovei.

Menas ir kūryba gali atlikti svarbų vaidmenį palaikant paauglių gerovę ir pasiūlyti būdus, kaip išreikšti mintis, emocijas ir užmegzti santykius su bendraamžiais, kol kalba vis dar yra nepakankamame lygmenyje. Menas gali prisidėti vaizdais ir iliustracijomis prie kalbos mokymosi proceso, kūryba gali padėti mokiniams artikuliuoti komunikacinę žinutę ar užpildyti spragas, kai žodžių nepakanka. Menas ir kūryba gali padėti tyrinėti savo tapatybę ir palengvinti mokymąsi mokykloje.

Įrodyta, kad interaktyvūs, kūrybingi metodai, tokie kaip piešimas ar grafika, gali padaryti bet kokias fizikos ir matematikos sąvokas lengviau suprantamas ir įsimenamas.

Menas ir kūrybiškumas gali palengvinti socialinius santykius su bendraamžiais, padėti suprasti ir priimti. Šokis, drama, vaidmenų žaidimai, amatai, piešimas, tapyba, lipdymas iš molio, keramika, fotografija, vaizdo įrašai, animacija, kompiuterinis menas, visos šios meninės ir kūrybinės formos taip pat gali sustiprinti ir paskatinti asmeninį tobulėjimą, augimą.

Sutelkdami dėmesį į vizualiuosius menus ir įvairias technikas, galime pamatyti, kuriose srityse menas gali būti naudingas, padėti ir prisidėti prie migrantų paauglių gerovės.

Meno terapija

Meno terapija apibrėžiama kaip medijos, kurios naudoja neverbalią meno kalbą asmeniniam augimui, išvalgoms ir transformacijai. Ji sujungia vidinį pasaulį – emocijas, mintis ir jausmus – su išoriniu pasauliu ir patirtimi. Manoma, kad vizualieji menai gali padėti geriau suprasti, kas esame ir pagerinti gyvenimo kokybę. Daugelis žmonių mano, kad meno kūrimas gali būti raminantis ir mažinantis stresą.

Taip pat manoma, kad meno kūrimas yra bendravimo forma. Vizualieji menai – veiksmingas būdas išreikšti emocijas ir jausmus, kurių negalima išreikšti žodžiais. Dailės terapija praktikuojama su įvairiomis visuomenės grupėmis – puikus būdas pagerinti žmonių sveikatą ir gerovę.

Požymiai, skiriantys dailės terapiją nuo kitų meno formų:

- Piešimas iš vidaus (Don Jones) skiriasi nuo įprasto meninio ugdyimo, kuomet įkvėpimo semiamasi iš realybės, atsižvelgiant į proporcijas ir tikslumą. Ši dailės technika skirta tyrinėti vidinę patirtį, išreikšti žmogaus vidų, pateikti save per vaizdus. Čia nėra reikšmingi piešimo įgūdžiai.
- Menas yra simbolinės komunikacijos priemonė. Meno kūrimas gali pateikti išvalgų ir gali būti gijimo „procesas“.
- Prasmė yra autoriaus „akyse“. Jei kitose meno formose interpretacija yra proceso dalis, tai dailės terapijoje ieškoma autentiškumo ir prasmės, vaizdą kuriantis žmogus apsprendžia jo prasmę.

- Menas gali gydyti. Kai žmonės autentiškai išreiškia save per meną, proceso metu jie gali pajusti palengvėjimą išgyvenamų krizių, traumų ar stiprių emocijų kontekste, įgyti išvalgų apie save.
- Menas gali padėti save tyrinėti ir emociškai išsilaivinti. Meninė raiška nėra linijinis procesas ir neturi kalbos taisyklių, todėl vienu metu gali išreikšti sudėtingumą ir sukurti fiziologinį atsipalaidavimo atsaką arba padėti „apsivalyti“, išlieti savo stiprias emocijas (katarsis).
- Meno kūrimas nereikalauja įgūdžių ar specialaus pasirėngimo. Dailės terapijoje tapyba, piešimas yra paprasti raiškos metodai, lengvai prieinami visiems, o meno kūrimas yra normali (ne išskirtinė) patirtis.

Patarimai suaugusiems, skatinantiems paauglius taikyti meno terapiją:

- Skatinkite ir vertinkite procesą, o ne rezultatą.
- Klausykitės ir būkite atviri, jei autorius aiškina piešinio ar paveikslas prasmę.
- Stenkitės nereikšti savo nuomonės (patiko/ nepatiko) dėl rezultato, išreikškite susidomėjimą procesu.
- Pateikite įvairias ir skirtingas medžiagas meno kūrimui.
- Pabrėžkite bendravimo per vaizdus svarbą.
- Vertinkite ir skatinkite dalijimąsi rezultatais.
- Visos emocijos ir mintys yra pagrįstos. Būkite atviri jų raiškai.

Menas kaip tapatybės tyrinėjimo įrankis

Paauglystė – tapatybės tyrinėjimo ir kūrimo laikas. Paaugliai eksperimentuoja su skirtingais vaidmenimis, pomėgiais ir saviraiškos formomis. Anksčiau buvo tikima, kad dailės pamokas gali lankyti tik „talentingieji“, tačiau tai pasirodė esanti išankstinė nuomonė. Paaugliai gali ir turėtų būti skatinami išbandyti įvairias saviraiškos formas, rasti tinkamą autentiško tyrinėjimo būdą, rasti savo būdą pasakoti istorijas be žodžių. Grojimas instrumentu, piešimas, koliažo kūrimas ar paveikslų apmąstymas ir asmeninės prasmės jame ieškojimas skiriasi nuo profesinio pasirengimo, kuriuo eina būsimas menininkas, tačiau yra naudingas bendrai savijautai.

Tapatybės tyrinėjimas per meną yra preferencijų raiška, padedanti kurti istorijas be žodžių, kuomet procesas yra svarbesnis už rezultatą. Vaizduose atsispindi žmonių vertybės, planai, mėgstami ir nemėgstami dalykai, apie žmogaus dieną, jo dienos. Sukurtais vaizdais galima dalytis, eksponuoti juos, arba nesidalinti – saugoti juos, kaip pavyzdžiui, dienoraštį.

Meno kaip tapatybės tyrinėjimo įrankio ypatumai:

- Gali prireikti kelių užsiėmimų, kuriuose pateikiami patarimai, kaip naudotis įrankiais pagal paskirtį. Pavyzdžiui, lankomos gitaros pamokos, kad būtų galima groti mėgstamą dainą, piešimo pamokos, kad išmoktumėte perteikti autoportreto proporcijas, suprastume pagrindinius dalykus apie spalvas ir jų derinius.

- Temos sutelkia dėmesį į pageidavimus ir yra suformuluotos daugiau kaip pasiūlymai nei užduotys.
- Tyrinėjimas skatinamas pažįstant meno istoriją, bet neturėtų būti namų darbų. Akcentuotinas prasmės ir preferencijų tyrinėjimas.
- Mados dizainas, produktų dizainas gali būti tiriamas kaip nuotaiškos ar siužetiniai kūriniai.
- Asmeninė istorija ir prisiminimai gali būti perteikiami per koliažus, užrašų knygeles, rankų darbo nuotraukų albumus.
- Mini vaizdiniai, maketai ar modeliai gali būti naudojami norint išreikšti pageidavimus dėl kasdienio gyvenimo sprendimų. Pavyzdžiui, siekiant puošti kambarį, planuoti būsimą asmeninę erdvę, išreikšti mėgstamus ir nemėgstamus dalykus.

Patarimai suaugusiems, kaip paremti tapatybės tyrinėjimą pasitelkiant meną:

- Skatinkite ir remkite skirtingų pomėgių ir įvairių kūrybinių įgūdžių mokymosi bei tyrinėjimo procesą.
- Paklauskite paauglių nuomonės estetiniais klausimais, kaip turėtų atrodyti jų kambarys, kas atrodo geriau.
- Turėkite bendrų projektų, tokių kaip teatro spektaklis ir kurkite viską nuo nulio – kostiumus, dekoracijas ir pan.
- Skatinkite kasdien rašyti kūrybinį dienoraštį, pateikite medžiagų; susilaikykite nuo vertinimo, kai kuo dalijamasi.
- Skatinkite procesą ir atkaklumą labiau nei rezultatą.

Menas kaip emocinis katarsis

Menas ne visada malonus ir jaukus, atpalaiduojantis ir gražus, kaip parodė meno istorija. Ekspresionizmas, barokas, postimpresionizmas – tai tik kelios meno kryptys, žyminčios, kad menas taip pat gali kelti pyktį, liūdesį, smurtą, pasibjaurėjimą, neigiamas emocijas ir pateikti negražius vaizdus. Paradoksalu, bet grožis kartais kyla iš autentiškumo ir jėgų susidūrus su neigiamomis emocijomis, o ne stengiantis jas paneigti. Traumos, baimės, nežinomybė išblėsta kai yra suvaldomos ir tampa vaizdiniu. Nors paaugliui kyla pagunda nepaisyti taisyklių, išbandyti ribas, ignoruoti normas, kai tai vyksta vizualiuosiuose menuose, niekas nenukenčia. Sielvartas, kartėlis ar skausmas tiesiog „išvalomi“, o rezultatas gali būti drąsus ir teikiantis estetinį pasitenkinimą.

Meno kaip katarsio ypatumai:

- Autoriui gali palengvėti.
- Gali patenkinti norą nepaisyti normų ir taisyklių be realaus pavojaus ar žalos.
- Įgalinta autorių nesilaikyti įprastų lūkesčių.
- Gali padėti suvaldyti emocijas; neigiamų emocijų intensyvumo slopinimas kūryba mažina tikimybę jų destruktiviai raiškai kitose srityse.
- Skatina kūrybiškumą ir veikia kaip inkubatorius būsimuose projektuose, kai estetiškas spaudimas išnyks.
- Padeda kovoti su neigiamomis emocijomis ir jas įveikti, ugdyti atsparumą ir priėmimą.

Patarimai suaugusiems dėl meno kaip katarsio panaudojimo:

- Parodykite priėmimą ir supratimą, jei kūrinį dalijamasi.
- Neiškyskite nepritrimo, šoko ar pasibjaurėjimo.
- Jei diskutuojate apie meną, nepamirškite paminėti šedevrų, kurie perteikia liūdesį, pyktį, smurtą ar „nemalonų“ meną.
- Skatinkite autentiškumą ir pabrėžkite tai, kaip autorius jautėsi procese, o ne rezultata.
- Vertinkite rezultatą sąžiningai ir venkite normatyvinio vertinimo.

Menas kaip vizualinis mokymas

Tai kaip menininkai mato pasaulį per spalvas, pasikartojimus, linijų sankirtas ir kryptis, tikrovės formas ir fragmentus, gali sustiprinti ir praturtinti paauglio gyvenimą ir prisidėti prie jo gerovės, padėti labiau domėtis bendra situacija ar vaizdu. Jie gali rasti tam tikrą patrauklumą pastebėdami kažką unikalaus, kas prabyla jiems. Paaugliai suvokia asmenines nuostatas ir tampa jautrūs net nereikšmingų daiktų estetinėms savybėms. Kai kurie objektai tampa pageidaujami dėl tam tikrų vizualinių bruožų arba dėl bendraamžių spaudimo. Vizualinis mokymas susideda iš paauglio vaizdų užpildymo geresnėmis alternatyvomis, skatinant turėti nuomonę, pasirinkimus ir vizualinę analizę. Paroda, muziejus, meninis albumas ne visada yra pakankamas ir patrauklus paaugliui, kurio pasaulis kupinas popkultūros spalvų ir formų.

Meno, kaip vizualinio mokymo, taikymo ypatybės:

- Reikia kantrybės, gebėjimo suprasti ekspozicijos gėrį ir meno istoriją, kad būtų galimybė pasirinkti vaizdus ir įkvėpiančią dizainą.
- Apima dėmesį, pasirinkimą ir sprendimą.
- Suteikia galimybę organizuoti jausmus, mintis ir suvokimą apie pasaulį per vaizdus.
- Meninis vaizdas gali atskleisti kai kuriuos jausmus ar mintis, kurių negalima perteikti žodžiais.

Patarimai suaugusiems, kurie naudoja meną kaip vizualinį mokymą paaugliams:

- Pasitelkite vaizdus iš meno istorijos kaip iššūkį ieškodami niuansų, neįprastų spalvų ir kontrastų.
- Palengvinkite prieigą prie mažiau žinomų meno kūrinių, sumažinkite popkultūros įtaką, kad normalizuotumėte meninius vaizdus.
- Skatinkite skirtingas nuomones, pageidavimus ir pasirinkimus
- Leiskite replikas, interpretacijas, intervencijas ir skatinkite asmeninį įsitraukimą į meno kūrinių
- Pabrėžkite, kai naudojamas asmeniniame kūrinyje, panašumus su nusistovėjusiais meno kūriniais

Menas kaip jutiminė patirtis

Menas apima ne tik regos ir lytėjimo pojūčius, bet ir fizinį judėjimą. Tokios veiklos kaip medžiagų lytėjimas, tyrinėjimas, spalvų maišymas, klijavimas, lipdymas, lietimasis, objektų dėliojimas, paviršių parengimas, lipdymas, pjovimas ir pan. Padeda paaugliui pažinti save. Tai prisideda prie sąmoningumo, dažnai ramina ir atpalaiduoja, reikalauja dėmesio ir įsitraukimo į esamą akimirką. Naudojant skirtingas medžiagas, tekstūras, spalvas, net garsus, galima praturtinti patirtį ir skatinti saviraišką daugiau nei viename lygmenyje.

Darbas su medžiagomis ir kūnu sutelkia dėmesį į dabartinę akimirką, tačiau taip pat sukelti prisiminimus, plėsti suvokimą.

Meno, kaip juslinės patirties, ypatumai:

- Padeda praturtinti jutiminę patirtį.
- Apima daug pojūčių, stimuliuoja sąmoningumą ir įsusetelimą į dabarties akimirką.
- Įvairios tekstūros ir medžiagos praplečia saviraiškos būdus.
- Treniruoja dėmesį ir susikaupimą, padeda organizuoti vaizdinę ir lytėjimo informaciją.
- Sukuria ryšį tarp autoriaus ir jo aplinkos.
- Plečia ryšį tarp materialaus ir emocinio pasaulių.

Patarimai suaugusiems, pasitelkiantiems kūrybinį darbą kaip juslinę patirtį:

- Pasirūpinkite plačiu tekstūrų ir medžiagų asortimentu, kad paskatintumėte kuo daugiau lytėjimo veikų.
- Dirbkite etapais ir, jei reikia, patarkite.
- Skatinkite asociacijų (ryšio) kūrimą tarp objekto / kūrinio, susijusių pojūčių ir reikšmės.
- Skatinkite iniciatyvą ir priimkite pasiūlymus.

Menas kaip žinios

Net mokant kalbą, kartai sunku išreikšti jausmus, mintis ir išgyvenimus. Meno kalba yra būdas sužinoti apie giliausius autoriaus įsitikinimus, vertybes, pažinti asmenybę. Paaugliui menas yra būdas labai natūraliai patekti į jausmų ir minčių pasaulį. Menininkas Paulas Klee buvo įsitikinęs, kad meno tikslas yra „padaryti nematomą matomu“. Tai dvasinės patirties forma, pagrįsta tikru atradimu ir žinojimu, kuriam nereikia žodžių.

Įrodyta, kad kūrybiškumas pasitelktinas norint geriau ką nors suprasti, siekiant palengvinti naujos sąvokos įsisavinimą, išitraukiant į mokymosi procesą. Labiausiai kūrybiškumas padeda pažinti save ir atrasti save.

Ką turėtume žinoti apie kūrybinį procesą:

- Jam reikia pasiruošimo, įkvėpimo, idėjų, medžiagų, net dokumentų rinkimo.
- Kitas etapas yra dalyvavimas, dar vadinamas inkubacija, etapas, kuriame vyksta tyrinėjimas, bandymai ir klaidos.
- Nušvitimas įvyksta tada, kai realizuojamas sprendimas ir pavyksta gauti rezultatą.
- Paskutinis kūrybinio proceso etapas yra rezultato verifikavimas, kai kurių korekcijų atlikimas.

- Kiekvienas žmogus kūrybinėje veikloje, nepriklausomai nuo jos masto, pereina per etapus ir kažką sužino apie save. Kūryba siejasi su asmens interesais, jo paieškų ir sprendimo būdais, pasireiškia kūrinio kaip rezultatu, kuriuo dalijamasi su visuomene.
- Kūrybinio proceso vertinimas sąlygojamas kūrybos trukmės ir susikaupimo.
- Galutinis meninis produktas yra asmeninio sprendimo rezultatas.

Patarimai suaugusiems, kaip padėti paaugliams pažinti savo kūrybinį procesą:

- Negalima išmokti kūrybiškumo, bet galimą jį skatinti ir puoselėti.
- Būkite atlidūs, nesivadovaukite išankstiniais nusistatymais / sprendimais ir skatinkite naujų idėjų generavimą.
- Pabrėžkite, kad menas siūlo įvairius pažinimo būdus ir visi yra tinkami.
- Skatinkite atsidavimą procesui, atskirkite procesą nuo rezultato.
- Gebėkite toleruoti dviprasmiškumą ir susidoroti su prieštaraivais – tai raktas į kūrybiškumą.
- Pasiūlykite saugią erdvę ir gerbkite kūrybinio proceso etapus, nepamirškite, kad tai yra individualu ir skirtinga kiekvienam žmogui.

Menas kaip socialinės integracijos forma

Meno kūrimas ir kūrybinis procesas dažnai suvokiamas kaip veikla vienumoje, reikalaujanti daug dėmesio ir atsiskyrimo nuo pasaulio, kuris gali trikdyti menininką. Paaugliui šis procesas dažniausiai yra veikla vienumoje, tačiau jis yra socialiai sąlygotas. Įkvėpimas ateina iš pasaulio, kurį jie stengiasi įprasmingi, saviraiška svarbu dalintis su bendraamžiais, svarbu būti priimtam ir suprastam. Paauglystėje dažnai susiduriama su prieštaringu požiūriu, nuolatiniu blaškymusi tarp atsiskyrimo ir viešumo, tarp taisyklių nepaisymo ir pritarimo ieškojimo. Kūrybinė veikla gali subalansuoti, padėti suderinti šiuos prieštarigus polinkius. Meninė kalba yra universali ir leistina, gali padėti geriau suprasti, tačiau ji gali likti paslaptinga ir privati. Menas gali būti intymus, asmenišką, bet galima juo dalintis ir diskutuoti. Menas nagrinėja asmeniškiausias ir specifiškiausias žmogaus savybes, tačiau yra universalus ir žmogiškas. Kūrybinis procesas, kuriuo dalijamasi su grupe, yra galimybė, naujumo pliūpsnis, skatinantis susidomėjimą. Sąveika, solidarumas ir bendrumo jausmas yra tik keletas privalumų. Meno kūrimas ištrina ribas tarp individų ir pagarbos, skirtumai čia sveikintini. Saviraiška, kai skatinama būti sąžiningam ir autentiškam, tai galimybė bendrauti, komunikuoti neverbaliai.

Meno kaip socialinės integracijos savybės:

- Reikalingas tarpininkas, kuris vadovautų ir siūlytų temas, skatintų autentiškumą ir moderuotų galimas diskusijas.
- Neužtenka, kad paaugliai dirbtų vienas šalia kito toje pačioje erdvėje, reikėtų sukurti tam tikrą kontekstą, bendrą dalyką, bendrą interesą.
- Siekiant palengvinti integraciją ir sąveiką, kūrybinė tema turi atitikti paauglių amžių, interesus ir rūpesčius.
- Bendras meno kūrinys gali būti geras atspirties taškas, meno terapijoje dažnai siūlomas “Tobulas pasaulis” (C. Malchiodi) – kūrinys, kuriame visi dalyviai prideda savo tobulo pasaulio elementą. Kolektyviniame įvaizdyje kiekvienas gali atpažinti savo pridėtą elementą, tačiau rezultatas yra bendras indėlis.

Patarimai suaugusiems, kaip naudoti meną socialinei integracijai:

- Išstirkite paauglių pomėgius, interesus ir rūpesčius, kad būtų lengviau siūlyti temas.
- Eksponuokite visus darbus, vertinimas grindžiamas dalyvavimu procese, o ne estetinė verte.
- Skatinkite dalijimąsi ir moderuokite diskusijas.
- Skatinkite priėmimą ir konfliktus.
- Pabrėžkite kolektyvumo patirtį ir bendrus interesus.

Menas kaip indėlis į bendruomenę

Menas gali būti reikšminga forma išreikšti bendrus idealus ir vertybes, turinti subtilų ir prasmingą poveikį. Nesvarbu nei amžius, nei forma, nei estetiški standartai. Visi prisimename vaikų pieštas vaikų vorykštes sunkiais laikais, “Tutto andra bene” (“Viskas bus gerai”) žinutę, kuri suteikė vilties. Tai buvo paprasta žinutė, vaikų sukurta, bet galinga, simbolinė. Plakatai, lipdukai gali išreikšti bendruomenės narių idealus, tačiau jie taip pat gali sukurti atmosferą ir iš tiesų prisidėti prie visuomenės gerovės. Paaugliai žino, su kokiomis problemomis susiduria jų bendruomenė ir nori būti problemos sprendimo dalimi. Būdami aktyvūs ir įsitraukę, išreiškdami bendras vertybes, prisidedate prie bet kurio paauglio iš bet kurios pažeidžiamos grupės gerovės. Prisidėjimas kūrybiniais būdais yra prasmingas procesas abiem dalyvaujančioms šalims. Tai gali būti kampanija už aplinką, meno festivalis, kultūrinių renginių serija.

Keletas meninio indėlio bendruomenėje charakteristikų:

- Menas turi būti autentiškas, tikras.
- Menas atkreipia dėmesį į altruizmą ir sustiprina bendrumo jausmą.
- Reikia įsitraukimo ir komandinio darbo.
- Sutelkia dėmesį į vertybes ir įsitikinimus, nebūdamas ekstremalus ar dogmatiškas.
- Specifiniai meno būdai yra švelnūs, subtilūs ir mažai rizikingi.
- Skatina iniciatyvą ir ryšį su aplinka.
- Užkerta kelią izoliacijai tiek individualiame, tiek socialiniame ar etniniame kontekste.

Patarimai suaugusiems:

- Leiskite paaugliams nustatyti problemą, kurią jie nori spręsti; idealą, kurį jie nori skleisti.
- Palengvinkite mokymosi aplinką ir moderuokite komandinį darbą.
- Skatinkite lyderystę ir iniciatyvą bei padėkite spręsti problemas.
- Palengvinkite ir skatinkite iniciatyvą, tarpininkaukite užmezgant ryšius tarp bendruomenės ir projekto iniciatorių.
- Įsitraukite į visus projekto etapus, kad užtikrintumėte tęstinumą ir matomumą.
- Padėkite, kur reikia, bet ir skatinkite savarankiškumą.

Kūrybiškumas ir meninė veikla su paaugliais migrantais karo ir migracijos krizės metu

Krizės metu svarbu, kad migrantų vaikai ne tik išgyventų, bet ir gyventų normalų gyvenimą. Gerovė yra susijusi su saviraiškos, savęs atradimo ir dalijimosi galimybe. Karo metu paaugliai migrantai gali susidurti su dviguba krize, kuri būdinga amžiui, taip pat neužtikrintumo, nežinomybės ir persikėlimo į kitą vietą krize. Suderinti kitoniškumą su priklausymu yra sudėtinga net ir suaugusiam žmogui.

Užsienio kalbos mokymasis užima daug laiko, o migrantų paauglių izoliacija nėra pageidautina.

Kūrybiškumas gali būti skatinamas visose disciplinose ir švietimo formose, o meninė veikla gali padėti saviraiškai, kurią sudėtinga realizuoti verbaliai.

Europos vertybėmis grindžiama švietimo sistema dažnai remia projektus, kuriais siekiama puoselėti kultūrų įvairovę ir skatinti meninę raišką. Švietimo programos, nacionalinės ar inicijuotos nevyriausybinių organizacijų, padeda paaugliams atrasti ir išreikšti save.

Menas gali būti bendravimo be žodžių būdas, universali kalba, padedanti išreikšti ir integruoti asmeninius ir kultūrinius ypatumus platesniame bendrystės kontekste.

Literatūra

1. Amabile, T.M. (1996), *Creativity in context*. Boulder, CO: Westview Press
2. Arnett, J.J. (2001). *Adolescence and emerging adulthood: A cultural approach*, Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall
3. Bandura, A. (1986). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
4. Betensky, M. (1973). *Self-Discovery Through Self-Expression*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas
5. Chatteerjee, A. (2014). *The aesthetic brain: How we evolved to desire beauty and enjoy art*, Oxford University Press
6. Csikszentmihalyi, M. (1999). Implications of a system perspective for the study of creativity. In R. Sternberg *Handbook of creativity*. Cambridge: Cambridge University Press, 313-335
7. Dweck, C. S. (2000). *Self-theories: Their role in motivation, personality and development*. Philadelphia: Psychology Press.
8. Erikson, E., (1968), *Identity, Youth and Crisis*, W.W. Norton&Company
9. Fabini, D., (2006), *Creativitate artistică. Relații între artele vizuale și terapia prin artă*, (Artistic creativity. Relations between visual arts and art therapy). Presa Universitară Clujeană
10. Gardner, H. (1982). *Art, Mind and Brain*. New York: Basic Books.
11. Harter, S. (1999). *The Construction of the Self. A Developmental Perspective*. Guilford Press, New York
12. Malchiodi, A. C., (2007), *Art therapy sourcebook*, McGraw. Hill
13. Wadeson, D, (1992), *Advances in art therapy*, Open Univ. Pr., Buckingham
14. Whitley, D.S.(2009). *Cave paintings and the human spirit: The origin of creativity and belief*. Prometheus Books
15. Yaden, D.B, Newberg, A.B, (2022) *The varieties of spiritual experience*, Oxford Press University
16. <https://culture.ec.europa.eu/creative-europe>

wsb.edu.pl/mentuwell